

Білоус В.С. Інформаційні послуги бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського: адаптація до реалій часу. Інформаційна діяльність бібліотек ЗВО в умовах суспільних змін : науково-практична конференція / МО ЗВО м. Вінниця, ВНМУ, 5 листопада 2023 URL: <http://library.vnmu.edu.ua/conferences/informatsijna-diyalnist-bibliotek-zvo-v-umovah-suspilnih-zmin/>

УДК 027.7:37](477.44-25):355.04

Білоус В.С.

Інформаційні послуги бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського: адаптація до реалій часу

Анотація. У статті відображені основні напрями інформаційної діяльності бібліотеки закладу вищої освіти. Зосереджено увагу на важливість адаптації до нових вимог вищої освіти та викликів часу. Висвітлено досвід роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Ключові слова: інформаційна діяльність, електронні ресурси, дистанційна робота, бібліотека та виклики, бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Information services of the library of VSPU named after M. Kotsyubinsky: adaptation to the realities of the time

Abstract. The article reflects the main areas of information activity of the library of the institution of higher education. Attention is focused on the importance of adaptation to the new requirements of higher education and the challenges of the times. The experience of the library of Mykhailo Kotsiubynskiy Vinnytsia State Pedagogical University is highlighted.

Keywords: information activity, electronic resources, distance work, library and challenges, library of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University.

Постановка проблеми. Історичний період розвитку держави та непередбачуваність суспільних змін значною мірою позначаються і на пріоритетах діяльності будь-яких соціально-комунікаційних інституцій [4, с.9]. Драматичний сценарій останніх років призвів до значних корективів в освітній системі, змусив змінити звичайний процес навчання та взаємодії людей, трансформуватися та адаптуватися до нових складних ситуацій. Кризи сьогодення внесли значні зміни у діяльність бібліотеки навчального закладу, сприяли цифровізації інформаційних ресурсів та створення онлайн-простору, збільшення спектру дистанційних послуг. Цифрові технології змінили сутність сучасних бібліотек, що не лише підлаштовуються під нові реалії, а в цілому переосмислюють свою місію в суспільстві [6, с.58]. Сьогодні

бібліотеки, маючи достатній потенціал, є не лише активними учасниками інформаційного виробництва, а й навігаторами в інформаційному просторі.

Мета статті: на досвіді роботи університетської бібліотеки показати роль та значення бібліотечного сервісу у виконанні основної місії – оперативно і якісно забезпечувати інформацією науково-дослідні та освітні потреби користувачів за будь-яких викликів та невизначеності.

Аналіз наукових досліджень. Питанню інформаційної діяльності бібліотеки, надання бібліотечних послуг під час будь-яких викликів часу присвячено чимало досліджень. Дана тема розглядається на наукових конференціях, висвітлюється на сторінках фахових видань вітчизняними та світовими науковими працівниками, практиками бібліотечної галузі. Особливого значення для осмислення проблеми інформаційної діяльності бібліотеки в умовах невизначеності та ризиків приділяють у своїх дослідженнях Бруй О., Герасимова С., Колесникова Т., Сердюк С., Яворська Т. та інші. Вітчизняні вчені-бібліотекознавці доводять необхідність впровадження у бібліотеках ЗВО України нових цифрових послуг із супроводження університетської науки [3], які особливо актуальні в умовах кризових явищ.

Виклад основного матеріалу. Ситуація, що склалася внаслідок драматичних подій, поставила бібліотеку Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського перед новими випробуваннями, внесла значні корективи у життя бібліотеки та університету, змусили оперативно реагувати на графік навчання, використовувати форми гнучкої роботи (онлайн та офлайн).

Функціонування та впровадження інноваційних технологій, цифровізація інформаційних ресурсів дали можливість працювати бібліотеці у дистанційному режимі, що є надзвичайно важливим під час тимчасових незручностей, надзвичайних ситуацій (замінування установи, карантину, воєнного стану). Криза сприяла збільшенню спектру дистанційних послуг та створення онлайн-простору, розширення діапазону послуг та ресурсів, які можна виконати віддалено. В складних умовах воєнного стану працівники

бібліотеки продемонстрували здатність швидко реагувати на виклики часу, адаптуватися до нових умов і продовжили інформаційне забезпечення студентів та викладачів. Впровадження дистанційного навчання у вищій школі поставило перед університетськими бібліотеками задачі не тільки збереження якості й повноти традиційних функцій та напрямів діяльності, а й необхідність запропонувати користувачам комплекс нових сервісів і послуг.

Бібліотека ВДПУ ім. М. Коцюбинського за будь-яких суспільних змін є науково-інформаційним центром, якому довіряють і де завжди швидко можна отримати достовірну інформацію та великий перелік різноманітних послуг. Успішність функціонування бібліотеки як центру інформації зобов'язує бібліотечних фахівців швидко та адекватно реагувати на різні виклики, зміни в інформаційних потребах користувачів, удосконалювати форми обслуговування, розширювати спектр бібліотечно-інформаційних послуг, спрямовувати свою діяльність на формування ресурсного потенціалу, створювати сприятливі умови для поширення та вільного доступу до інформації у різних вимірах – онлайн чи офлайн.

Спроможність бібліотеки сьогодні залежить від того, яким електронним ресурсом вона володіє, чи готова надати доступ до світових інформаційних ресурсів, чи здатна працювати та надавати інформаційно-бібліографічні послуги за будь-яких викликів часу.

Серед пріоритетів бібліотеки – забезпечення вільного та необмеженого доступу до інформації усіх категорій споживачів, особливо науковців та студентів, їхня інтегрованість у веб-простір, комфортність послуг. Інтернет-проект «Бібліотека 2.0», який упроваджено протягом 2014-2019 рр., дав можливість бібліотеці зробити доступними для користувачів всесвітньої мережі Інтернет ресурси та сервіси за всіма базовими напрямками діяльності бібліотеки та швидко адаптуватися до обслуговування користувачів в умовах дистанціювання. Колектив бібліотеки зосередився на використанні наявних онлайн-сервісів та розвитку нових. Основу електронних послуг складають: електронний каталог, бібліотечний веб-сайт, електронні колекції,

доставка електронних документів за каналами зв'язку, електронна довідкова служба, навчання інформаційної культури, доступ до Інтернету [2, с.26].

Одним із важливих напрямів бібліотеки – подальше формування електронної бібліотеки, основними компонентами якої є: електронний каталог, інформаційно-пошукова система, БД повнотекстових видань, зали електронної інформації, безкоштовна Wi-Fi зона, система електронної доставки документів, система створення електронних навчальних матеріалів, яка забезпечує підсистеми (авторизація доступу, обміну, оперативного аналізу статистичної інформації). Бібліотека орієнтується на актуальні для сучасного закладу вищої освіти інформаційні потреби, прагне розширити репертуар інформаційного фонду, зокрема електронного контенту. З кожним роком збільшується частка документів на електронних носіях.

Усвідомлюючи важливість часу, бібліотека акцентує увагу на формування значного масиву Інтернет-ресурсів різноманітної направленості, об'єднаних єдиним вікном доступу через веб-сайт бібліотеки. Використання web-технологій дало можливість надавати користувачу різнопланову інформацію як бібліографічну, так і повнотекстову, активно пропагувати фонди за допомогою віртуальних сервісів.

На офіційному сайті університету розміщено банер доступу до сайту бібліотеки та репозитарію. Важливим джерелом інформації виступає сайт власне бібліотеки, який є багатофункціональним інтерактивним інструментом з надання інформаційних послуг користувачам, просування електронних ресурсів, організації доступу до них. Здійснено адаптивну верстку сайту з метою коректного відображення всіх його сторінок на екранах мобільних пристроїв, залучаючи користувача до комунікаційного процесу.

Формування електронних ресурсів, популяризація ідей відкритого доступу, побудова загальнодоступних архівів наукової інформації є важливим завданням бібліотеки, яка взяла на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень учених університету в світовому інфопросторі, формує значний масив Інтернет-ресурсів різноманітної спрямованості. На сайті бібліотеки створено Інституційний репозитарій

ВДПУ, який формується на базі програмного забезпечення Dspace. Бібліотека популяризує переваги відкритого доступу та залучає вчених університету до співпраці у цьому напрямі. Публікації науковців у відкритому доступі значно збільшують індекс цитування, що впливає на рейтинг як власне науковця, так і закладу освіти в цілому. З цією метою наукові працівники університету активно розміщують наукові праці у відкритому доступі. Продовжується формування кафедральних колекцій академічних текстів здобувачів вищої освіти. Наразі репозитарій нараховує майже 11 тис. публікацій.

Бібліотека займається пошуком, аналізом і збереженням електронної продукції, забезпечує доступ до електронних ресурсів, проводить каталогізацію, пошук, відбір, обробку та аналіз дедалі зростаючих масивів інформації. Джерела формування електронних ресурсів різноманітні: власні електронні документи; придбання у видавництвах паралельно з паперовими виданнями електронних версій; використання вільно доступних електронних документів у мережі Інтернет.

Об'єктами для створення колекції електронних документів у вигляді файлів з текстовою, графічною або мультимедійною інформацією є: електронні копії оцифрованих документів; електронні копії сканованих статей; електронні версії літературних та публіцистичних видань авторів. Зберігання документів здійснюється на файловому сервері бібліотеки з дотриманням всіх правил і норм зберігання та резервного копіювання даних.

На сайті бібліотеки щорічно оновлюються краєзнавчі календарі знаменних дат. Інноваційна діяльність здійснюється також шляхом впровадження проєктів, спрямованих на удосконалення інформаційного обслуговування користувачів, збільшення ресурсної бази бібліотеки. Започатковано та реалізується ряд краєзнавчих Інтернет-проєктів: («Життя пов'язане з Поділлям»; «Вінниччина в БД ЕК бібліотеки»; «Вінниччина в Інтернеті»). З метою пропаганди бібліотечних фондів та популяризації праць випускників Вінницького педуніверситету започатковано та реалізується проєкт «Є імена, які талантом сяють...», який представлено у соціальних мережах (Facebook). Бібліотекарі пропонують своїм користувачам віртуальні

книжкові виставки, буктрейлери, рекомендаційні списки літератури тощо. Цьогоріч бібліотека взяла участь у обласному конкурсі буктрейлерів «Незламна, єдина – Україна моя!», підготувала відеоролик «Все буде Україна» (на книгу В. В'ятровича «Наша столітня. Короткі нариси про довгу війну»).

Активізувалася робота бібліотеки з питань наукометрії: пошук інформації та формування аналітичних звітів вчених та кафедр на базі національного ресурсу «Бібліометрика української науки» та ін. ресурсів наукометричного спрямування; пошук інформації та формування звітів про публікаційну активність (цитованість) науковців університету в наукометричній базі WOS; консультування з питань використання БД Scopus, використання звітів про індексовані видання в Scopus; реєстрація та отримання наукового індексу ORCID, імпорт публікацій з Google-академії в ORCID тощо.

Одним із важливих напрямів діяльності бібліотеки вбачаємо у інформаційно-аналітичному моніторингу та бібліометричному аналізу системи документальних комунікацій університету, створення передумов для представлення науковців у міжнародних реферативних базах і пошукових системах (Scopus, WoS, Google Scholar та ін.). У бібліотеці відкрито безкоштовний доступ до баз даних Web of Science Core Collection, Scopus [1] та тестовий доступ до пакета академічних БД EBSCO EP, окремих архівів видавництв Scisearch та Springer. Для того, щоб підтримати наукову спільноту України під час війни за ініціативи МОН України отримали доступ до ресурсів платформи Research4Life. Дані ресурси активно популяризуються та використовуються.

Особлива увага приділяється молодому науковцю – магістранту, аспіранту. Для цих категорій та для здобувачів вищої освіти працівники бібліотеки проводять заходи з основ бібліотечно-бібліографічних знань та наукометрії у різних форматах, враховуючи графіки навчання студентів. Також активно використовується Інтернет-проект «Наукометричні портрети вчених університету», який акумульовано на окремій сторінці сайту. Даний контент включає інформацію про присутність вчених університету в: Google-академії, Web of Science (WOS), Scopus тощо.

Працівники бібліотеки беруть участь у науково-методичних семінарах з академічної доброчесності для різних категорій користувачів. На цих заходах знайомимо молодих науковців з навичками написання наукових робіт: що таке академічний текст; основні етапи написання академічних текстів; як правильно оформити результати дослідження; практики написання якісного тексту; розповідаємо про академічну доброчесність та презентуємо основні електронні ресурси та інноваційні сервіси; розповідаємо про навички аналітично-синтетичної обробки документів та вимоги до оформлення бібліографічних посилань у відповідності державних та міжнародних стандартів.

Бібліотека ВДПУ ім. М. Коцюбинського, для ефективності інформаційного забезпечення освітян впроваджує сучасні форми проведення педагогічних біографічних і біобібліографічних досліджень. Матеріалізований результат наукової діяльності бібліотеки – публікації статей у фахових періодичних виданнях та наукових збірниках; підготовка методичних матеріалів на допомогу навчальному процесу; видавнича продукція, яка систематизує та популяризує наукові знання вчених університету, розповідає про вчених університету. Бібліотека створила своєрідну галерею представників української педагогічної еліти, підготувавши низку інформаційних довідників та покажчиків біобібліографічного. Серед видань бібліотеки: довідники «Ювіляри ВДПУ». Славна когорта яскравих особистостей представлена виданнями бібліотеки у серії «Педагоги Вінниччини». До ювілеїв вчених університету підготовлені біобібліографічні покажчики: «Н. М. Шунда», «А. М. Подолинний», «І. І. Заєць. Історик. Археолог. Педагог», «Н. Л. Іваницька. З когорти вчених-філологів», «Пірус Т. П. З любов'ю до рідної землі», «Г. І. Денисик», «М. М. Кравець», «Крупка В. П.: слово промовити, як розділити хліб» та інші.

Успішність діяльності бібліотеки вимагає адекватної технології, ефективної управлінської комунікації та залежать від професіоналізму фахівців. Ми розуміємо, що сучасний бібліотечний фахівець має бути готовим до змін, які відбуваються в інформаційному суспільстві, покликаний бути не

тільки носієм високої загальної і професійної культури, а постійно опанувати прогресивні бібліотечні технології, реагувати на вимоги часу, щоб не втрачати провідну роль у наданні інформаційних послуг. Знання, вміння, навички, цільові настанови фахівців, які добре розуміються на новітніх технологіях, спроможні продукувати оригінальні ідеї, є вирішальними факторами, що впливають на успішне функціонування установи, якість наданої інформації та рівень обслуговування читачів. Саме такий фахівець може реалізувати концепцію інтелектуалізації бібліотечної професії та забезпечити якісне інформаційно-бібліографічне обслуговування в умовах розвитку інформаційного суспільства [5, с.134].

Висновок. Підводячи підсумки зауважу, що сьогодні ефективність діяльності бібліотеки залежить від бажання та потреби змінюватися, готовності та спроможності працювати, необхідності цифровізації бібліотечних ресурсів, впровадження інноваційного бібліотечного сервісу, можливості дистанційного інформаційного обслуговування. Стратегія розвитку бібліотеки ВДПУ ім. М. Коцюбинського базується на перспективних векторах розвитку, серед яких: цифровізація – основна позиція у роботі бібліотеки ХХІ ст.; формування та забезпечення доступу до інформаційних наукових ресурсів, міжнародних наукометричних баз даних та міжнародних ресурсів відкритого доступу. Насамкінець, можна сказати, що майбутнє бібліотеки – це повноцінна потужна електронна бібліотека, що означає наявність різноманітних інформаційних ресурсів і серверів, якість обслуговування користувачів, комфортні умови для роботи студентів і викладачів та власне бібліотечних працівників, і важливо – готовність до будь-яких негараздів та викликів часу.

Бібліотека гідно тримає інформаційно-ресурсний стрій, «озброює» освітянську спільноту знаннями, поширює їх серед здобувачів вищої освіти, викладачів університету, інтегрує їх у міжнародний науково-освітній простір, використовує у розробці власних продуктів і послуг.

Бібліотекарі впевнені, доки ми тримаємо культурний рубіж, доти Бог оберігає нашу рідну Україну. Працюємо задля перемоги і наближаємо її!

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Бібліотека – різновекторний навігатор у соціально-комунікаційному просторі закладу вищої освіти. *Наукова еволюція досліджень бібліоінформаційної ноосфери* : Міжнародна науково-практична конференція, Одеса, 19–21 червня 2019 р. / Наукова бібліотека ОНУ імені І. І. Мечникова. *Бібліотечний Меркурій*. 2019. Вип. 2 (22). С. 111–129. URL: [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180330](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180330)
2. Білоус В. С. Електронні ресурси – вагома складова документно-інформаційного ресурсу бібліотеки ВНЗ. *Електронні ресурси та технології: створення, використання, доступ* : збірник матеріалів Міжнародної Інтернет-конференції, м. Вінниця, 10–17 травня 2011р. Київ : Кондор, 2011. С. 26–31.
3. Колесникова Т. О. Цифрові сервіси бібліотек ВНЗ із забезпечення розвитку науки. *Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., Ів.-Франківськ, 16–19 червня 2015 р. Івано-Франківськ : НТБ ІФНТУНГ, 2015. С. 147–160. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/3907>.]
4. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалійта визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. №3. С.9–14.
5. Яворська Т. М. Професійна підготовка бібліотечних фахівців у контексті розвитку інформаційного суспільства. *Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ ім. В. Стуса*. 2019. С.133–134
6. Яворська Т. М. Цифрові тренди розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві. *Інформація та соціум*. 2020. С. 58–60.